

2

'Gedenk uw
Schepper, en keer
in tot Hem in
boete'

6

Afhankelijk van
de goedheid van
de Eeuwige

11

Oorlog op
Jom Kippoer

jaargang 63
nummer 3
september 2019

Israëlmagazine

verbonden

Rondom Grote Verzoendag

Bij de foto op de voorpagina:

Op *Rosj Hasjana* (Nieuwjaar) en *Jom Kippoer* (Grote Verzoendag) wordt op de *Sjofar*, de Ramshoorn, geblazen. Maimonides, de beroemde joodse geleerde uit de Middeleeuwen, brengt de bedoeling ervan als volgt onder woorden: *'Ontwaakt, gij die slaapt, en denkt na over uw daden: gedenk uw Schepper, en keer in tot Hem in boete. Behoort niet tot hen die de werkelijkheid uit het oog verliezen in hun jacht op schaduwen: die hun jaren verkwisten in hun streven naar ijdele zaken die niet kunnen baten of verlossen. Beschouwt uw ziel zorgvuldig, en overweegt uw daden; laat een elk van u zijn boze handelingen en gedachten opgeven en laat hem terugkeren tot God, zodat Hij u genade bewijst...'*

Verbonden is een uitgave van het deputaatschap Kerk en Israël van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland. Aan *Verbonden* ligt de visie ten grondslag dat kerk en Israël diep en voorgoed verbonden zijn. Het blad biedt bezinning op kerk, Israël en Jodendom en de ontmoeting hiertussen. Het deputaatschap is een van de partners in het Centrum voor Israël Studies (CIS). Een door het CIS uitgezonden Israëlconsulent geeft in Jeruzalem gestalte aan deze ontmoeting en doet hiervan in *Verbonden* geregeld verslag.

Zondebok	3
Bidden om verzoening	4
Bekering en vergeving	6
A losing game	7
Jom Kippoer, Grote Verzoendag	8
Inkeer met Israël	10
Rampspoed door foute interpretaties	11
Drie Joodse grote feesten	12

Jom Kippoer (Grote Verzoendag) verzoent de overtredingen van de mens tegenover God; de overtredingen tussen de mens en zijn naaste verzoent Jom Kippoer pas wanneer hij zijn naaste gunstig gestemd heeft.

Talmoedtraktaat Joma

Laat uw gave daar bij het altaar achter en ga heen, verzoen u eerst met uw broeder en kom dan terug en offer uw gave.

Jezus in Mattheus 5:(23) 24

colofon

Commissie van redactie: ds. A. Brons, drs. L. van Dalen, dr. C.M. van Driel, drs. A. Hoekman
Eindredacteur: C.M. van Driel, e-mail: cmvdriel@solcon.nl, tel.: (0318) 701560
Website: www.kerkenisrael.nl
Contact deputaten Kerk en Israël: e-mail: info@kerkenisrael.nl
Administratieadres: Landelijk kerkelijk bureau van de Chr. Geref. Kerken, Ghandistraat 2, 3902 KD Veenendaal, Postbus 334, 3900 AH Veenendaal, tel.: (0318) 582350 fax (0318) 582351, e-mail: info@cgk.nl
Penningmeester: P.A.J. Pruijssers, e-mail: penningmeester@kerkenisrael.nl, tel.: (0416) 85 12 96, Bankrekeningnummer: NL19 INGB 0000 3652 71, t.n.v. Dep. Kerk & Israël Chr. Geref. Kerken te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester, hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.

Zondebok

'Waar zou jij schuilen als je tien seconden had om jezelf in veiligheid te brengen?' Alon Davidi, burgemeester van de Israëlische stad Sderot, legde deze vraag aan zijn publiek voor – en ik was erbij.

In juni jl. kwam Davidi naar Nederland om enkele lezingen te geven. Hij vertelde over het dagelijks bestaan in zijn stad. Daar leiden de burgers een allesbehalve rustig leven. De mensen moeten voortdurend waakzaam zijn. De kinderen worden grootgebracht met de 'tien-seconden-regel': waar je ook bent, zorg dat je weet waar je je binnen tien tellen in veiligheid kunt brengen. Er worden namelijk Qassam-raketten afgevuurd op Sderot.

Alon Davidi

Trumps vredesplan

Jared Kushner, schoonzoon van president Trump, heeft een vredesplan gepresenteerd voor Israël en de Palestijnen, *Peace to Prosperity*. Het plan heeft een economische insteek: zorg ervoor dat de Palestijnen welvaart krijgen en het leven in de Gazastrook en op de Westelijke Jordaanoever beter wordt. Er zou 44 miljard euro aan investeringen klaarliggen voor de Palestijnse gebieden.

Een vertegenwoordiger van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (PLO) noemt de plannen van Kushner 'stuk voor stuk abstracte beloften'. Hamas, de militante groepering die in de Gazastrook het bewind voert, liet weten: 'Palestina is niet te koop'. Kushner zelf zegt daarover tegen persbureau Reuters dat hij niet de 'deal van de eeuw' wil presenteren aan de Palestijnen, maar de 'kans van de eeuw'.

De taal van Hamas

Dat Hamas niet positief zou reageren op een vredesplan uit Amerikaanse gelederen was te verwachten. Wekelijks wordt er in de straten van Gaza 'dood aan Amerika' en 'dood aan Israël' geroepen. Dat zulke leuzen geen loze kretten zijn, liet Hamasleider Ismail Haniyeh onlangs nog eens weten. Wat opviel, was zijn aanspraak op Jeruzalem, door moslims in het Arabisch Al-Quds genoemd: 'De stad Al-Quds is niet Oost of West, hij is islamitisch en Trump, de Amerikaanse regering, de zionistisch-Amerikaanse alliantie, het internationale zwijgen, de samenzwering, de normalisering of de verhuizing van de Amerikaanse ambassade naar Al-Quds kunnen de feiten niet veranderen. Degenen die geloven dat ze de macht

van Hamas kunnen inperken, hebben waanideeën.'

Raketten op Sderot

Ondertussen blijft het raketten regenen op Israëlische steden en dorpen. Omdat Sderot tegen de Gazastrook aan ligt, krijgen men daar de volle laag. Elk huis is er voorzien van een 'safe room', een bunkerachtige kamer. Stevige schuilkelders zijn voor de inwoners van Sderot belangrijker dan volle voorraadkasten.

Burgemeester Davidi vertelde dat op veel raketten uit 'Hamastan' een boodschap is geschilderd. Soms staat er 'Al-Quds' op geschreven. Het is duidelijk wat Hamas daarmee bedoelt: de raket valt op Sderot, maar de aanspraak is op Jeruzalem.

Zondebok

Op Grote Verzoendag, Jom Kippoer, werd de zondebok de woestijn ingejaagd. Je leest erover in Leviticus 16. Wat is een zondebok? Online vind je verschillende betekenissen: 'Een te offeren dier, gewoonlijk een bokje, waarop alle zonden geworpen worden'. Of: 'Iemand, al dan niet schuldig aan iets, die gebruikt wordt om de levende onvrede op af te wentelen'. Of, kort en krachtig: 'Degene die altijd de schuld krijgt'. Volgens mij is dat wat er gebeurt met Sderot en haar inwoners. <<

Joodse symbolen

De Ramshoorn

Op Rosj Hasjana, Nieuwjaar, en Jom Kippoer, Grote Verzoendag, wordt in de synagoge op de ramshoorn geblazen. De ramshoorn, sjofar, is de hoorn van een rein dier, meestal van een ram of bok. Voor de oorsprong van het gebruikmaken van de ramshoorn wordt verwezen naar Genesis 22. Een ram, met zijn hoorns verstrikt in de struiken, vervangt daar Izaäk, die op bevel van God door Abraham geofferd moest worden. Het verhaal symboliseert de bereidheid van de Jood zich te laten doden als hij gedwongen wordt ongehoorzaam te zijn aan God. <<

Rien Vrijhof

Bidden om verzoening

Op Grote Verzoendag worden talloze gebeden om vergeving en verzoening uitgesproken gedurende de vijf diensten van die dag. De machzor, het gebedenboek voor Grote Verzoendag, telt honderden pagina's. Welke betekenis hebben die gebeden? En zijn er aanknopingspunten die een verrijking kunnen zijn voor onze gebeden?

Wat opvalt in het Jodendom, is de setting waarin wordt gebeden. Deze setting verschilt nogal van die in de kerk. Maar inhoudelijk zijn de noties van vergeving en verzoening, die in de gebeden van Grote Verzoendag centraal staan, ook voor ons christenen van grote betekenis. Dat roept de vraag op of wij – vanuit de overtuiging dat kerk en Israël met elkaar verbonden zijn – ons ook in de gebeden om vergeving en verzoening met Israël verbonden weten.

Vastgestelde dag

De indringende gebeden op Grote Verzoendag worden uitgesproken op een jaarlijks vastgestelde dag. Dat lijkt een open deur, maar het betekent dat de gebeden om vergeving en verzoening worden uitgesproken op een volgens de kalender bepaald tijdstip, niet op een moment dat iemand er behoefte aan voelt. Zo was het door God zelf al vastgesteld, zoals in Leviticus 16 te lezen is. Op die bepaalde dag zal het volk als geheel vragen om vergeving en verzoening. Het is een dag van reiniging, van opnieuw voor God staan als een zondig volk dat in de gebeden uitdrukking geeft aan de werkelijkheid van schuld en falen. Dit houdt in dat niet persoonlijke gevoelens leidend zijn, maar dat de Joodse bidder zich op die bijzondere dag voegt bij die werkelijkheid waaraan het ver-

Replica van de tabernakel in de Negevwoestijn.

zoeningsgebed uitdrukking geeft. Deze rituele kant van Grote Verzoendag is bepalend. Ze helpt om tot de goede beleving te komen.

Vaste teksten

Een tweede element sluit daarbij aan, namelijk dat ook de gebeden zelf ritueel bepaald zijn. De teksten liggen vast. In het Jodendom zijn voorgegeven teksten leidend bij het bidden. De individuele Joodse bidder hoeft niet zelf te bedenken wat hij of zij zal bidden. Er wordt geen beroep gedaan op de innerlijke opwelling tot gebed. Ook de persoonlijke verwoording ervan is niet nodig. De geformuleerde gebeden zijn zo rijk en overweldigend aan inhoud dat de eigen situatie er in herkend en in diepte gepeild kan worden.

Wij

Daarmee dient zich een derde element aan, namelijk dat de gebeden gemeenschapsgebeden zijn. Niet het individu staat centraal, maar de gemeenschap. Niet alles wat in de gebeden wordt gezegd is van toepassing op het individu dat meebidde met de gemeenschap, maar het is wel van toepassing op de gemeenschap als geheel. De gebeden zeggen: wij hebben gezondigd. En als er dan in de gebeden een hele rij zonden worden genoemd, is het niet nodig voor iedere bidder om zich bij bepaalde zonden stil te houden, omdat hij of zij die zonde zelf niet heeft begaan. Dat is niet aan de orde. Het is het volk Israël dat als gemeenschap de zonden belijdt en de vergeving zoekt, en de individuele bidder weet zich daarin opgenomen.

Vasten

Een vierde element is de praktijk van het vasten, waarmee de ernst van de gebeden wordt onderstreept. De combinatie vasten en bidden, die zo kenmerkend is voor de Grote Verzoendag, komen we vaker tegen in de Bijbel. Door te vasten geeft het Joodse volk aan dat de gebeden geen holle klanken zijn. De concreetheid van het zich streng onthouden van eten en drinken en van andere geneugten in het leven, als ook het dragen van witte kleren onderstrepen de ernst van het verlangen naar vergeving en verzoening.

Als dit de setting is van de gebeden, kan de vraag opkomen of er in het Jodendom ook persoonlijk gebeden wordt, zoals wij dat in de christelijke traditie gewend zijn. Zoals gezegd staat voorop dat iedere Joodse bidder zich voegt in het gebed van het volk. Ook wie niet naar de synagoge kan komen, zal thuis of elders dezelfde gebeden uitspreken. Leidend zijn de vastgestelde teksten. Maar daarnaast is er ruimte, voor wie dat wil, om aan die gebeden persoonlijke noties toe te voegen.

Andere gebedstraditie

Als we deze setting voor ogen houden is het duidelijk dat er in onze christelijke setting een heel andere gebedstraditie is. Ik laat daarbij rusten dat de verhoring van ons bidden ligt in de naam van onze Here Jezus Christus. Ons bidden zal altijd een bidden zijn overeenkomstig zijn volbrachte werk. Maar dit karakter van ons bidden staat inhoudelijk niet in contrast met het Joodse bidden in de lijn van het Oude Testament, daar zowel jood als christen bidt op grond van de trouw van God aan zijn beloften. Als christenen geloven we dat die trouw in het leven en werk van de Here Jezus Christus zijn volkomen bevestiging heeft gekregen.

Praktisch hechten wij in onze christelijke traditie aan de vrije, 'spontane' verwoording in het gebed. Daar moet wel bij gezegd worden dat er toch vaak vaste zinswendingen ontstaan bij bijna elke bidder. Terwijl er bij vaste gebeden het gevaar is van automatisme, is er bij het vrije gebed het gevaar dat de nadruk meer komt te liggen op de bidder dan op de inhoud van het gebed. Toch hebben ook in onze traditie vaste gebeden hun plek (gehad). Ik denk aan het gezamenlijk bidden van het Onze Vader, maar ook aan de gebeden in onze liturgische formulieren en in de Ziekentrost (een gebedsboekje met gebeden voor moeilijke omstandigheden in het leven). Luisterend naar Israël verdient het aanbeveling om meer ruimte te geven in onze kerkdiensten aan goed geformuleerde vaste gebedsteksten; daarbij kunnen vooral ook psalmteksten behulpzaam zijn.

Bidden in liedvorm

Dichter in de buurt van de Joodse gebedspraktijk komen we als we het zingen van de psalmen en gezangen erbij betrekken. Veel liederen zijn vastgestelde teksten in de vorm van gebeden. We zingen ze samen. In ons zingen doen wij wat de synagoge doet in de gebeden. Het is daarbij wel opmerkelijk dat er – met uitzondering van de psalmen – weinig liederen zijn, waarin we uitvoerig zingen over zonde en schuld, vergeving en verzoening.

Bladzijde uit een joods gebedenboek.

Indringend

In de Joodse traditie wordt op Grote Verzoendag zeer omstandig gesproken over begane zonden. Ter illustratie een heel klein gedeelte uit zo'n gebed (uit Siddeor van J. Dasberg, pag. 310):

'Onze God en God van onze voorouders! Moge ons gebed voor U komen.... Wij zijn schuldig, wij zijn ontrouw geweest, hebben gestolen, hebben lastertaal gesproken, we hebben verkeerd gehandeld, wij hebben slechte dingen gedaan, waren moedwillig en hebben geweld gepleegd, wij hebben leugens verzonnen en slechte plannen beraamd, wij hebben bedrog gepleegd, gespot en ons verzet, we hebben gehoond en waren weerspanning, wij hebben overtredingen begaan, waren misdadig en namen een vijandige houding aan... enz. enz.'

Er lijkt geen einde te komen aan de lijst van het menselijk falen tegenover God en tegenover elkaar. Van een optimistisch mensbeeld is geen sprake. Maar het is in de Joodse traditie niet nodig om die gebeden elke sabbat uit te spreken. Luisterend naar Israël laat het zich denken dat er voor ons als christenen ruimte is voor zulke indringende gebeden om vergeving en verzoening, speciaal in de kerkdienst op Nieuwjaarsdag – als we aan een nieuw jaar beginnen – of op Goede Vrijdag – als wij de verzoening gedenken die we in het offer van de Here Jezus Christus ontvangen. «

Ds. M.W. Vrijhof is voorzitter van het deputaatschap Kerk en Israël.

Albert Groothedde

Bekering en vergeving

In gesprek met rabbijn Keesing over Jom Kippoer

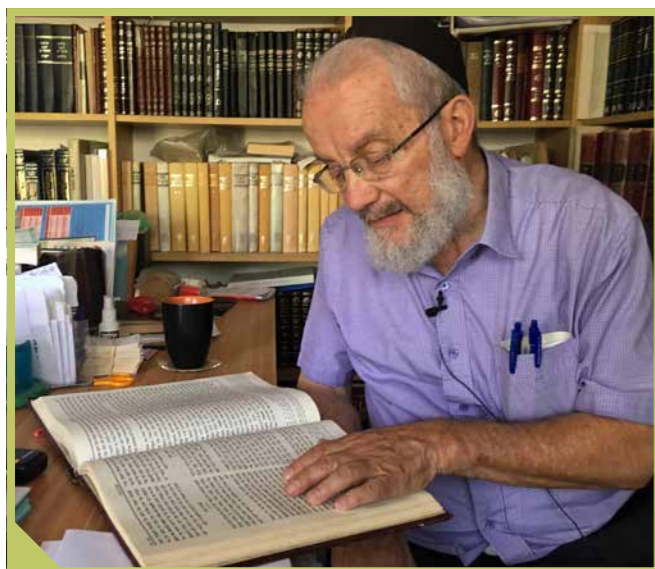
De Joodse najaarsfeesten Rosj Hasjana en Jom Kippoer zijn de plechtigste momenten op de Joodse kalender. Rabbijn Uriël Keesing introduceert de feesten en vertelt hoe hij Jom Kippoer doorbrengt en ervaart.

In de eerste helft van oktober worden twee Joodse feesten gevierd: Rosj Hasjana en Jom Kippoer. Kunt u deze feesten kort introduceren?

'Ik leg de betekenis van de feesten altijd zo uit. Je moet je voorstellen dat God op Rosj Hasjana, Joods Nieuwjaar, een groot boek voor Zich heeft met daarin de namen van alle wereldbewoners. Op die dag noteert Hij wat het lot zal zijn van iedere wereldbewoner en van de wereld zelf. Tijdens de zogenaamde tien dagen van inkeer die daarop volgen, kunnen we door inkeer, liefdadigheid en het uitspreken van de gebeden met een rechte intentie, iedere aanvankelijk slechte lotsbeslissing van God veranderen in een goede beslissing. Die eindbeslissing neemt God op Jom Kippoer, Grote Verzoendag, als Hij opnieuw het boek ter hand neemt.'

Hoe viert u Jom Kippoer?

'Jom Kippoer is een vastendag. Ik vast daarom van zons- ondergang tot zonsopgang, totaal 25 uur. Ik probeer verder op Jom Kippoer de hele dag in de synagoge aanwezig te zijn. Ik herinner me in een grijs verleden dat ik op Jom Kippoer ziek was en niet naar de synagoge kon gaan.

Behalve dat ik ziek was, voelde ik me ook verschrikkelijk omdat ik op de allerbelangrijkste dag van het jaar niet in de synagoge was geweest. Het verblijf in de synagoge op Jom Kippoer is enorm belangrijk. Je ziet tientallen mensen die, net als jij, in gebed verzonken zijn. Deze gebeden zijn zeer indrukwekkend. Er zijn gebeden waarbij vrijwel geen oog droog blijft.'

Wat ervaart u op Jom Kippoer?

'Vaak moet ik op Jom Kippoer denken: 'Een jaar geleden zat ik op dezelfde plaats, heb de gebeden uitgesproken en God vergiffenis gevraagd om verschillende overtredingen die ik heb begaan. Hoe staat het er nu met mij voor? Heb ik die overtredingen inderdaad vermeden of ben ik opnieuw in zonden gevallen?' Soms kan ik mezelf een schouderklopje geven. Aan de andere kant geldt vaak dat er andere overtredingen zijn bijgekomen. Kortom, hoe je het ook wendt of keert, je weet dat je afhankelijk bent van de goedheid van de Eeuwige.'

Brengt Jom Kippoer u altijd wat u wenst?

'Het is moeilijk om op deze vraag een antwoord te geven. Eigenlijk kun je dat pas zeggen nadat het jaar is afgelopen en je kunt nagaan of alle wensen die je op Jom Kippoer hebt ingediend bij God in vervulling zijn gegaan. Heel veel hangt ook af van de manier waarop je Jom Kippoer hebt beleefd. Als ik inderdaad heel de dag in de sjoel (synagoge) heb doorgebracht en alle gebeden heb kunnen bidden, heb ik het gevoel dat ik kan zeggen: 'Kijk eens God, ik heb alles gedaan wat ik kon. Ik hoop dat U er rekening mee

Rabbijn Uriël Keesing

Rabbijn Uriël Keesing is geboren in 1942 op Cuba. Vlak daarvoor slaagden zijn ouders erin om vanuit het door de Duitsers bezette Nederland via België, Frankrijk, Spanje en Portugal naar het eiland te vluchten. Als volwassene emigreerde Keesing naar Israël. De orthodox-Joodse rabbijn woont in Jeruzalem.

Gespreksvragen:

Een ontmoeting met vertegenwoordigers van andere godsdiensten leidt tot herkenning en vervreemding. Deze gespreksvragen kunnen helpen bij een verdere doordiening van het onderwerp.

1. De Joodse feesten Rosj Hasjana en Jom Kippoer staan sterk in het teken van verzoening en de toekomst. Hoe bewust bent u bezig met deze onderwerpen?
2. Jom Kippoer is het Joodse feest van de verzoening. Welke overeenkomsten en verschillen ziet u tussen het Joodse en christelijke denken over verzoening?
3. Er wordt wel gezegd dat het jodendom een godsdienst is van de wet en het christendom een godsdienst van genade. Klopt dat? In hoeverre bevestigen of ontcrachten uitspraken van rabbijn Keesing dit gezegde?
4. Of christenen iets van de Joodse viering van Jom Kippoer kunnen leren, is uiteindelijk aan christenen zelf, aldus rabbijn Keesing. In hoeverre verrijkt het nadenken over Jom Kippoer uw christen-zijn?

houdt dat ik geen engel ben, maar een gewoon mens. Ik heb weliswaar beloofd om op allerlei gebieden mijn leven te verbeteren, maar U weet, omdat ik mens ben is dat niet altijd mogelijk.'

Wat kunnen christenen leren van de Joodse viering van Jom Kippoer?

'Dat is een vraag die ik niet kan beantwoorden. Het is aan christenen zelf om te bepalen wat ze meenemen van wat ik heb gezegd over Jom Kippoer. Over het algemeen kan ik wel zeggen dat ik het heel belangrijk vind dat we kennisnemen van elkaars godsdiensten. Mijn vrouw heeft wel eens tegen mij gezegd: 'Is dat eigenlijk wel zo zinvol om met christenen te spreken? Wij hebben onze gewoontes, de christenen hebben hun gewoontes.' Ik geloof in het belang van het onderlinge gesprek. Wederzijds begrip kan volgens mij alleen maar zegen brengen.' «

Dit artikel is een bewerking van een gefilmd interview met rabbijn Keesing. De film (incl. kijkwijzer) kunt u vinden op de website van het Centrum voor Israëlstudies: www.hetcis.nl.

Drs. Groothedde (Jeruzalem) is consulent van het Centrum voor Israëlstudies

Kees van Vianen is directeur van het Landelijk Jeugdwerk Christelijke Gereformeerde Kerken

A losing game

"Loving you is a losing game..." Na het laatste songfestival kan bijna iedereen in Nederland die regels meezingen. Zanger Duncan schreef geschiedenis met zijn lied 'Arcade'. Na 44 jaar heeft Nederland weer het Eurovisie Songfestival gewonnen. In Israël nog wel.

Duncan schreef 'Arcade' na het verlies van iemand die op jonge leeftijd is gestorven. "Ze is tot op het laatst verliefd gebleven op de man die haar verlaten had", vertelt de zanger over haar in een interview. Het lied gaat over liefde die niks oplevert, die geen 'winst uitkeert'.

"Loving you is a losing game." Zo kan het in een relatie voelen. Maar ik moest bij deze regel ook aan Israël denken. Je kunt in deze tijd van Israël houden, maar wat levert het op? Valt het tij nog te keren? De haat tegen het Joodse volk groeit wereldwijd. Ook in Nederland. Recent werd verzetmonument De Dokwerker beklad met hakenkruisen.

Intussen merk ik bij kerkelijke jongeren ook maar weinig 'Israël-liefde'. Op wie kan Israël in de toekomst nog rekenen? Echt, dat wordt 'a losing game'.

Ware het niet dat Israël uiteindelijk niet afhankelijk is van onze liefde. Israël mag bouwen op de beloften van de Drie-enige God. "Want al zouden bergen wijken en heuvels wankelen, Mijn goedertierenheid zal van u niet wijken en het verbond van Mijn vrede zal niet wankelen, zegt de HEERE, uw Ontfermer" (Jesaja 54:10). Als ultiem teken van ontferming zond Hij Jezus Christus, de Messias voor Israël en de heidenvolken.

Ja, de haat tegen Israël is immens. En Christus volgen lijkt ook niet echt veel winst op te leveren. Wereldwijd groeit de christenvervolgung. A losing game... Maar schijn bedriegt. Gods beloften houden stand en die beloften zijn in Jezus Christus 'ja en amen' (2 Korinthe 1:20). We gaan het zien! «

Schilderij Mauryc Gottlieb (1878).

Jom Kippoer, Grote Verzoendag

Grote Verzoendag behoort tot de najaarsfeesten van Israël. Het wordt gevierd op de tiende dag van de zevende maand van het joodse jaar, de maand Tisjri. De eerste dag van deze maand is Rosj Hasjana, Nieuwjaar.

Het joodse nieuwjaar wordt ingeluid met het blazen op de Sjofar. Het is de dag van bazuingschal (Lev. 23:23-25). De dag wijst vooruit naar de dag dat God zal komen om te oordelen. Op Rosj Hasjana wordt God daarom gezien als de 'strikt rechtvaardige Rechter die oordeelt'. De Sjofar roept dus op tot zelfonderzoek. Daarom wordt de nieuwjaarsdag ook wel genoemd 'dag van herinnering'. De 'geduchte dagen' zijn aangebroken, dagen van boete en berouw, van bekering. Volgens de joodse traditie wordt in deze dagen het lot van ieder mens persoonlijk bepaald. Op nieuwjaarsdag bidt de joodse gemeente: 'schrijf ons in het boek des levens' (Ex. 32:30-33; Openb. 20:11-15). De 'geduchte dagen' lopen uit op Grote Verzoendag. Op die dag wordt God getekend als 'de barmhartige Vader die vergeving schenkt'. In het slotgebed op die dag bidt men: 'bezelg ons in het boek des levens'. Ten slotte wordt de periode van boete en berouw afgesloten met het blazen van de Sjofar.

Geschenk van de HERE

In het hart van de Tora, in het midden van Leviticus, wordt het offerritueel van Grote Verzoendag beschreven (Lev. 16). In hoofdstuk 17 klopt het hart van de religie van Israël. Daar wordt verteld dat de HERE zijn volk niet om een verzoeningsmiddel vraagt, maar dat Hij Israël uit liefde Zelf verzoening schenkt! Aan Israël wordt vervolgens, om met Paulus te spreken, gevraagd: 'laat u met God verzoenen' (2 Cor. 5:20). Van het zoenoffer zegt God: 'Ik heb het u op het altaar gegeven om verzoening over uw zielen te doen' (Lev. 17:11). In het Nieuwe Testament wordt Christus als het van God gegeven zoenoffer aangewezen (2 Cor. 5:19). Het geschonken zoenoffer geeft zo permissie om 'vrijmoedig te naderen tot de troon der genade' (Hebr. 4:16).

Relatieherstel

Verzoening heeft alles te maken met de roeping tot levensheiliging. We horen daarvan in Leviticus 19:1-2: 'Heilig zult gij

zijn, want Ik, de HERE, uw God, ben heilig'.

De oproep om heilig te leven in relatie tot God wordt in Leviticus 19 benadrukt in het telkens terugkerende 'Ik ben de HERE, uw God'.

Tevens moet men heilig leven in de omgang met de naaste, zoals in vers 18 staat: 'u moet uw naaste liefhebben als uzelf'. Het aansluitende 'Ik ben de HERE' onderstreept dat we nooit kunnen zeggen dat we God liefhebben en intussen onze naaste haten, zoals ook de apostel Johannes zegt (1 Joh. 4:21).

Als de relatie tot God en de naaste geschonden is, moet deze hersteld worden. De joodse traditie zegt daarvan: 'Jom Kippoer verzoent de overtredingen van de mens tegenover God; de overtredingen tussen de mens en zijn naaste daarentegen verzoent Jom Kippoer pas wanneer hij zijn naaste gunstig gestemd heeft' (Misjna Joma). In de Bergrede zegt Jezus hetzelfde met de woorden: 'verzoen u eerst met uw broeder en kom dan terug en offer uw gave' (Matth. 5:23-24;

samen luisteren

Wie is een God als Gij, die de ongerechtigheid vergeeft en de overtreding van het overblijfsel van zijn erfdeel voorbijgaat, die de toorn niet voor eeuwig behoudt, maar een welbehagen heeft in goedertierenheid! Hij zal Zich wederom over ons ontfermen, Hij zal onze ongerechtigheden vertreden (NBV: teniet doen). Ja, Gij zult onze zonden werpen in de diepten der zee.

Micha 7:18-19 (vert. NBG 1951)

zie ook Matth. 6:12 en 18:21-35). In de 'geduchte dagen' gaan Joden bij elkaar op bezoek om zich met elkaar te verzoenen, om zich daarna op Grote Verzoendag met God te laten verzoenen.

Reiniging en bedekking

Wil er van echte verzoening sprake kunnen zijn, dan moet er eerst reiniging plaatsvinden. In Leviticus 16 is meerdere keren sprake van twee offerdieren, een tot reiniging (NBV) of als zondoffer (HSV) en een tot verzoening (o.a. vs. 3). Het heiligdom, de Hogepriester en zijn familie en ook heel het volk moeten gereinigd worden. Zonder reiniging kunnen er geen offers ter bedekking of tot het wegdragen (vs. 10) van de zonden worden gebracht. De toegang tot de ark van het verbond, tot de troon van de genade, kan verkregen worden in de weg van reiniging, het sprenkelen van het bloed op en voor het verzoendeksel (vss. 14-17). Deze op Grote Verzoendag jaarlijks plaatsvindende reiniging staat garant voor de voortgang van de dagelijks te brengen offers.

In het Nieuwe Testament wordt alleen in de Hebreeënbrieff het offerritueel van Grote Verzoendag ter sprake gebracht (zie Hebr. 7-9). Hier staat Christus centraal in zijn lijden, sterven, opstanding en hemelvaart, in wie het ritueel uit Leviticus 16 tot vervulling komt. Johannes haalt in zijn eerste brief de twee in Leviticus 16 genoemde aspecten van verzoening, reiniging en bedekking, naar voren. Hij zegt 'als wij in het licht wandelen, zoals Jezus in het licht is, hebben wij gemeenschap met elkaar, en het bloed van Jezus Christus, zijn Zoon, reinigt ons van alle zonden' (1 Joh. 1:7) en 'Hij is een verzoening (bedekking) voor onze zonden' (1 Joh. 2: 2).

Weg van verootmoediging

De opdracht voor verootmoediging lezen we in Leviticus 16 vers 29 en 31 waar staat: 'Gij zult u verootmoedigen en generlei werk doen'. In de Bergrede noemt Jezus een drietal kenmerkende trekken van verootmoediging ter voorbereiding op Grote Verzoendag: bidden, vasten en het geven van aalmoezen (Matth. 5-6). Het is opmerkelijk dat binnen het Jodendom, zoals het zich na de verwoesting van de Tempel ontwikkeld heeft, dezelfde drie kenmerken worden genoemd: Torastudie, gebed en daden van barmhartigheid. De Torastudie omvat, nadat er door de verwoesting van de tempel geen bloedige offers meer gebracht worden, ook de offercultus in Leviticus en het vasten. Tegelijk wordt erop gewezen dat God levensheiliging belangrijker vindt dan het brengen van offers: 'want in liefde heb Ik behagen en niet in slachtoffers' (Hosea 6:6; Matth. 9:13, 12:7). Van de opdracht

Replica van de tabernakel met het voorhangsel tussen het heilige en het heilige der heiligen in de Negevwoestijn.

Kees van den Boogert

tot vasten zegt de joodse traditie: 'Op Grote Verzoendag is het verboden te eten, te drinken, zich te wassen, zich te zalven, sandalen te dragen en gemeenschap te hebben' (Misjna Joma). Dan bidt de joodse gemeente: 'Vanwege de zonden die wij begaan hebben jegens U, onder dwang of in vrije wil, vanwege de zonden die wij begaan hebben jegens U, in handel en wandel, vanwege de zonden die wij begaan hebben jegens U, in haat zonder reden... om dat alles, God der vergeving, vergeef ons, scheldt ons kwijt, verzoen U met ons'. Als ten slotte de Sjofar op Grote Verzoendag geklonken heeft, mogen de gelovigen 'hun lichamen stellen tot een levend, heilig en Gode welgevallig offer' (Rom. 12:1).

Drs. C.J. van den Boogert is onder meer oud-Israëlwerker en oud-eindredacteur van *Vrede over Israël en Verbonden*.

Gespreksvragen:

1. Zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament wordt God getekend als een verzoening gevende en niet als een verzoening vragende God. Waarom is dat voor ons zo belangrijk?
2. God verzoent de overtredingen tussen de mens en zijn naaste pas wanneer de mens zijn naaste gunstig gestemd heeft. Zie Matth. 5:23-24. Maakt u het eerst goed met uw naaste voordat u God om vergeving vraagt?
3. God vindt levensheiliging belangrijker dan het brengen van offers. Staat u er wel eens bij stil dat we zonder levensheiliging God niet kunnen zien? (Hebr. 12:14)

Inkeer met Israël

Israëlzondag, de eerste zondag van oktober, valt dit jaar in de periode waarin religieuze Joden toeleven naar Grote Verzoendag. Tussen het Joodse Nieuwjaar en Grote Verzoendag (Jom Kippoer) zijn er tien dagen van inkeer. Deze dagen (en nachten) staan in het teken van bezinning en verootmoediging.

'Peil je gedachten, en oordeel... Niet of je tevreden bent over jezelf, niet of een ander jou prijst of de grond in boort. Maar neem de maatstaf van God en zijn wil en vraag je af of Hij tevreden kan zijn', zo schrijft een rabbijn over deze periode. Wie dat doet, ontdekt dat je voor de rechterstoel van God niet staande kan blijven. Dat is het resultaat van echte inkeer: het brengt je tot verootmoediging. Als het goed is brengt die verootmoediging je dicht bij God, zegt de Joodse traditie. Het besef zondig te zijn, zal je niet verder van God vandaan moeten brengen. Integendeel, met die houding mag je juist voor Hem verschijnen. Hij is niet alleen je Rechter, maar ook je Vader. 'Een Vader, Wiens liefde nooit is uitgeput en Wiens genade ook in eeuwigheid niet eindigt', schrijft rabbijn De Vries. U kunt daar meer over vinden op de website van het Centrum voor Israël Studies (CIS).

Handreiking

Het CIS biedt ook dit jaar een folder aan om op Israëlzondag uit te reiken in de gemeente, als handreiking om

Het besef zondig te zijn, zal je niet verder van God vandaan moeten brengen. Integendeel, met die houding mag je juist voor Hem verschijnen.

de verbondenheid met Israël onder de aandacht te brengen. Het is goed om juist op die zondag te beseffen waar het Joodse volk mee bezig is en zo de ver-

bondenheid ook inhoud te geven. Door een aantal gesprekvrAGEN in de folder op te nemen wil het CIS het onderlinge contact hierover stimuleren. De folders voor Israëlzondag kunt u voor uw gemeente gratis bestellen bij het secretariaat van het CIS (info@hetcis.nl).

Dit keer heeft Israëlconsulent Albert Groothedde een interview gehouden met rabbijn Keesing uit Jeruzalem. Veel groepen die met het CIS in Israël geweest zijn, hebben hem al eens kunnen ontmoeten. De rabbijn laat vanuit zijn hart zien wat die dagen van inkeer en Jom Kippoer voor hem betekenen. Het is de moeite waard het interview op de website te bekijken. Bij dit interview is ook een Kijkwijzer te vinden, zodat het bruikbaar wordt om in groepen te

bespreken. Een deel van het gesprek vindt u uitgeschreven in dit nummer van *Verbonden*.

Verder staat er materiaal voor kinderwerkers op de website om op Israëlzondag met het thema 'inkeer' bezig te kunnen zijn met de kinderen van de gemeente. Ook is er een handreiking ontwikkeld voor jeugdwerk. Alles is op www.hetcis.nl te vinden (onder het tabblad 'Publicaties') en gratis te downloaden. Een preekschets over Deuteronomium 30 van dr. M.J. Paul biedt ten slotte een handreiking aan predikanten om op deze zondag over het thema 'inkeer' te preken.

Project Yad Elie

We onderstrepen opnieuw het belang van het diaconale werk op diverse plaatsen in Israël, in samenwerking met deputaten diaconaat. Vanuit het CIS wordt het project Yad Elie ondersteund, waarbij Joodse en Arabische kinderen onder de armoedegrens hulp krijgen door hen maaltijden aan te bieden op school. Een collecte voor het werk in Jeruzalem kan op Israëlzondag de verbondenheid ook in diaconale zin onderstrepen. Van harte aanbevolen.

Rampspoed door foute interpretaties

Oorlog op Grote Verzoendag, 1973. Helemaal onverwachts kwam die niet. Toen het enkele uren voor de oorlog duidelijk werd dat deze onvermijdelijk was, was het al te laat.

Inlichtingen zijn er altijd, maar de vraag is ook of een land die juist interpreteert. De Grote Verzoendag- of Jom Kippoeroorlog, die duurde van 6 tot 25 oktober 1973, laat zien dat een foute duiding van gegevens ernstige gevolgen kan hebben.

Kleine kans?

In 2018 gaf het leger de notulen vrij van de vergadering van de generale staf op 5 oktober 1973. Dat was een dag voordat de oorlog uitbrak. Het hoofd van de militaire inlichtingen, Eli Zeira, meldde dat er ongebruikelijke ontwikkelingen waren aan het Syrische en Egyptische front. Zijn conclusie was echter dat de kans op oorlog klein was, „zelfs kleiner dan klein.“ De stafchef, David Elazar, dacht ook dat het rustig zou blijven. Maar hij was ook bezorgd. Hij begreep namelijk dat als er oorlog uit zou breken, Israël onmiddellijk de reservisten op zou moeten roepen. Omdat het de volgende dag Grote Verzoendag was, zou de radio niet werken. Maar anderen maakten wel een juiste inschatting. Op 3 oktober vertelde Shlomo Nitzani, de commandant van het

Generaal Ariel Sharon bezoekt zijn troepen op de westelijke oever van het Suezkanaal. Sharon was tijdens de oorlog het kanaal overgestoken en had zo het Egyptische leger omsingeld (Foto GPO).

79e pantserkorps bataljon in de Sinaï, zijn soldaten: „Ik geloof dat er oorlog komt, en daarom zullen we ons erop voorbereiden.“ Hij liet de zware voertuigen ver van het legerkamp wegrijden en deze met netten camoufleren. Toen de oorlog uitbrak, bombardeerden de Egyptenaren een leeg legerkamp.

De belangrijkste waarschuwing kwam van het hoofd van de Mossad, Zvi Zamir. Enkele uren voordat de oorlog uitbrak, zond hij een telegram aan premier Golda Meir met het bericht dat Egypte en Syrië aan zouden vallen. Dat had de Egyptische spion Ashraf Marwan hem in Londen verteld. Zamir stelde voor onmiddellijk de radio en de pers, inclusief de buitenlandse, te vertellen dat Israël op de hoogte was van het plan. Dan zouden Egypte en Syrië misschien nog van gedachten veranderen. Maar ook dat gebeurde niet.

Overwinningsroes

Waarom deze vergissing? Israël verkeerde na de Zesdaagse Oorlog van 1967 in een overwinningsroes. Strategisch deskundige Shlomo Brom van het Instituut voor Nationale Veiligheidsstudies wijst erop dat minister Moshe Haim Shapira (Binnenlandse Zaken) zei: „We hebben hen verslagen en ze zullen zich in de komende jaren honderd keer afvragen of het de moeite waard is de strijd tegen ons te

Een Israëlisch konvooi rijdt op 25 oktober 1973 over een brug naar de westelijke oever van het Suezkanaal (Foto GPO).

hervatten.“ Ook was er sprake van een zeer complexe situatie. Wat zou het volk zeggen als Israël de reservisten voor niets op zou roepen op Grote Verzoendag?

De vraag is of zich opnieuw een dergelijke calamiteit kan voordoen. De inlichtingen zijn beter, het leger is sterker. Ook treft dit maatregelen om calamiteiten te voorkomen. Zo versterkt het momenteel strategisch belangrijke plekken met beton in verband met een mogelijke oorlog met Hezbollah in Libanon. «

Dhr. A. Muller is als journalist werkzaam in Israël.

De Grote Verzoendagoorlog was zwaar voor Israël. Aan Israëlische zijde vielen 2600 doden. Historicus Howard Sachar berekende dat Egypte in de oorlogen met Israël 70.000 tot 100.000 mensen verloor. Hoewel het Israëlische leger het Egyptische leger terugstloeg, voelde Egypte dat de eer was hersteld. Het was immers het Suezkanaal overgestoken en had Israël zware verliezen toegebracht. Dit eerherstel opende de weg voor een politieke regeling. President Anwar Sadat arriveerde in november 1977 in Israël om besprekingen over vrede te beginnen. „Nooit meer oorlogen, nooit meer bloedvergieten“, zei zijn gastheer, premier Menachem Begin. Twee jaar later was vrede met Egypte een feit.

Albert Hoekman

Drie grote joodse feesten

De Drie grote Joodse feesten van ds. W. Silfhout laat ons zien wat Pesach, Shavoet en Soekot voor het volk Israël betekenden. Hierna zoekt de auteur hoe de relatie is met onze christelijke invulling van en beleving bij Pasen, Pinksteren en ook het Loofhuttenfeest. Opmerkelijk is dat ds. Silfhout ook bij het Loofhuttenfeest wijst op een christelijke vervulling.

Na een inzichtgevende beschrijving van Pesach worden de overeenkomsten tussen Pesach en Pasen opgesomd. Deze overeenkomsten spitsen zich toe op Goede vrijdag. Het joodse Pesach en het christelijke Pasen kunnen niet helemaal samenvallen. Pasen richt de schijnwerper op de persoon en het werk van Christus, Pesach draait om de verlossing van het volk Israël uit Egypte.

Oogst

Shavoet, het wekenfeest, volgt op Pesach. Shavoet is een verwijzing naar de oogst. De oogst die met Pesach begon, wordt op Shavoet beëindigd. Later werd dit feest in verbinding gebracht met de wetgeving op Sinai.

Opnieuw wordt het boekje interessant wanneer het de relatie zoekt tussen Shavoet en ons Pinksteren. Silfhout ziet deze relatie wanneer de kerk de oogst, waar het in Shavoet om gaat, in geestelijke zin beschouwt: 'Het gaat immers om de oogst die vanaf het Pinksterfeest wordt binnengehaald door en voor Christus.'

Volkomen vervulling

Spannend wordt het bij de behandeling van de vraag of Soekot, het Loofhuttenfeest, een christelijke vervulling en invulling heeft gekregen. Over het eerste is Silfhout duidelijk. Na een boeiende uitleg van het feest onder Israël gaat de auteur in op de vraag of het feest een christelijke vervulling heeft. Met Johannes 1:14 ('Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond') kunnen we spreken van een aanvankelijke vervulling van het Loofhuttenfeest. Een christelijke viering van

het Loofhuttenfeest is er in het gedenken van de geboorte van de Zoon van God. Een christelijke invulling die verder voert, ziet Silfhout niet als vruchtbaar: 'Laat het Loofhuttenfeest tot de tijd van de volkomen vervulling een feest van de Joden blijven.' Er is nu geen gebod voor christenen om het Loofhuttenfeest te vieren met Israël. 'Het Loofhuttenfeest is het feest van de volle oogst! Die volle oogst is nog niet aangebroken, maar ligt in de toekomst.'

Aanrader

Voor de drie feesten geldt dat het boekje veel uitleg geeft over de achtergronden en gebruiken. Het is echt een aanrader. In kort bestek krijg je heel veel aangereikt. Voor eigen verdieping, Bijbelstudie en verdere doordenking. Veel achtergrondinformatie vanuit de geschiedenis wordt functioneel verwerkt.

**N.a.v. W. Silfhout,
Drie grote Joodse feesten
Uitgeverij De Banier, Apeldoorn 2019
104 blz., € 11,99**

Dagboek bij de joodse najaarsfeesten

In oktober viert Israël de grote najaarsfeesten. Deze feesten, *Rosj Hasjana* (Joods Nieuwjaar), *Jom Kippoer* (Grote Verzoendag) en *Soekot* (Loofhuttenfeest), zijn verankerd in de Bijbel, maar in de kerk veelal uit het zicht verdwenen.

Al twee jaar publiceert het Centrum voor Israëlstudies een digitaal dagboek bij de najaarsfeesten. De animo voor de dagboekstukjes is groot. Het CIS heeft daarom besloten om ze dit jaar opnieuw aan te bieden. De stukjes zijn oorspronkelijk geschreven door ds. Aart Brons, van 2012 tot 2017 als Israëlconsulent werkzaam in Jeruzalem. Hier en daar zijn ze licht herschreven. Afwijkend ten opzichte van de voorgaande jaren is de toevoeging van een 'Joodse stem'. Een Joodse theoloog is bereid gevonden om de stukjes te voorzien van pakkende citaten, extra uitleg of een toepassing.

Het dagboek biedt geïnteresseerden de mogelijkheid om 22 dagen lang (van 1 tot en met 22 oktober) te lezen over en te leren van de Bijbelse feesten. Wilt u meelesen? Meld u dan aan bij info@hetcis.nl. U ontvangt iedere morgen een dagboekstukje per e-mail.